

**Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΩΝ
ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ**

Η περίπτωση της Νοτιοανατολικής Μεσογείου

«Το αποκορύφωμα της στρατηγικής ικανότητας δεν είναι να δώσεις εκατό μάχες και να κερδίσεις και τις εκατό. Αποκορύφωμα είναι να υποτάξεις τον εχθρό χωρίς να δώσεις ούτε μάχη».

Πειραιάς, 2018

Η ΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ
ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Η περίπτωση της Νοτιοανατολικής Μεσογείου

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	i
Κεφάλαιο 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
Κεφάλαιο 2: ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	3
2.1: Το Διεθνές Σύστημα.....	3
2.2: Ο Δομικός Ρεαλισμός.....	4
2.3: Η Στρατηγική.....	6
Κεφάλαιο 3: Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ.....	8
3.1: Από το Μονοπολικό στο Διπολικό Σύστημα.....	8
3.2: Από το Διπολικό στο Πολυπολικό Σύστημα.....	12
Κεφάλαιο 4: Η ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΣΜΟ	15
4.1: Η Ρωσία στη Μεσόγειο.....	15
4.2: Η Περίπτωση της Τουρκίας.....	17
4.3: Η Στρατηγική της Ελλάδας.....	20
Κεφάλαιο 5: ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	24
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	27

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αφορμή για αυτή τη μελέτη ήταν η ανακοίνωση αναγνώρισης της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ, που πραγματοποιήθηκε στις 6 Δεκεμβρίου 2017 από τον πρόεδρο των ΗΠΑ.¹ Αυτή η ανακοίνωση περιλαμβάνει δύο αντιφατικές θέσεις, από τη μία αναγνωρίζεται η Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ και προαναγγέλλεται η συνδρομή των ΗΠΑ στην επίτευξη συμφωνίας ειρήνης, ενώ από την άλλη δεν λαμβάνεται θέση για τα διαφιλονικούμενα σύνορα, τα οποία συμπεριλαμβάνουν τους ιερούς τόπους και αποτελούν το κύριο πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης. Μέσα από αυτήν την αντίφαση και με δεδομένο ότι στην ανακοίνωση συμπεριλαμβάνεται ένα κάλεσμα προς τα κράτη της περιοχής για ειρήνευση και συνεργασία, γίνεται αντιληπτό ότι καθ' ουδένα τρόπο αυτή η ανακοίνωση συνδράμει στην επίλυση του προβλήματος, αλλά αντίθετα επιδιώκει την αναζήτηση εταίρων με κοινό όραμα για το μέλλον της περιοχής. Ένας από αυτούς τους εταίρους είναι σίγουρα το Ισραήλ, που στη βάση των πελατειακών σχέσεων του με τις ΗΠΑ, επιζητεί τα ανάλογα και ισοδύναμα ανταλλάγματα για να υποστηρίξει το αμερικανικό όραμα για τη Μέση Ανατολή. Με τη χρήση της λέξεως όραμα, εννοείται η χάραξη νέας υψηλής στρατηγικής από τις ΗΠΑ, επικεντρωμένης στα συμφέροντα της στην περιοχή.

Μέχρι τα τέλη του 20^{ου} αιώνα η στρατηγική των ΗΠΑ και κατ' επέκταση οι στόχοι της για τη Μέση Ανατολή, ήταν απότοκο του κυρίαρχου συμφέροντος των κρατών, της ασφάλειας. Ως η μόνη υπερδύναμη στο διεθνές σύστημα, για να διατηρήσει τον ρόλο του υπερπόντιου εξισοροποιητή², θα έπρεπε να μπορεί να αναπτύσσει την εξαρτημένη από το πετρέλαιο οικονομία της και ταυτόχρονα να εμποδίσει άλλες μεγάλες δυνάμεις να κυριαρχήσουν στις περιοχές του κόσμου που δημιουργούν πλούτο.³ Ελέγχοντας τις πολιτικές εξελίξεις στη Μέση Ανατολή και μη επιτρέποντας σε άλλο κράτος να παρέμβει, διατηρούσε την πρωτοκαθεδρία στην πρόσβαση στα ενεργειακά αποθέματα της περιοχής

¹ Statement by President Trump on Jerusalem, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>, ημ. ανάκτησης: 15 Ιαν 18.

² Mearsheimer, John, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2011, σελ. 100-103

³ Στο ίδιο, σελ. 297-302

και στον έλεγχο των τιμών τους, γεγονός που τη βοηθούσε να αναπτύσσει συνεχώς έναν από τους βασικούς συντελεστές ισχύος της, την οικονομία.

Η σταδιακή εσωτερική και εξωτερική απονομιμοποίηση της εν λόγω στρατηγικής των ΗΠΑ μετά το 1990, λόγω κυρίως των αποτυχημένων διπλωματικών και στρατιωτικών παρεμβάσεων, είχε ως αποτέλεσμα την απομόνωση της αμερικάνικης εξωτερικής πολιτικής και τη στροφή της στα εσωτερικά θέματα. Αυτή η κίνηση άφησε ανοιχτό το δρόμο στη Ρωσία και στην Κίνα, να διεκδικήσουν κυρίαρχη θέση στο διεθνές σύστημα, αφού αυξάνοντας σταδιακά τους συντελεστές ισχύος τους, απέκτησαν ρόλο και πρόσβαση στο προηγούμενο αμερικανικό «μονοπώλιο». Στην παρούσα μελέτη θα εξεταστεί η ρωσική παρουσία στη Μέση Ανατολή, η οποία προκάλεσε σύμφωνα με τον γράφοντα την αλλαγή της αμερικανικής στρατηγικής και τη λήψη άμεσων μέτρων από μέρους των ΗΠΑ, που θα οδηγήσουν στο πολυπόθητο status quo ante. Μέρος αυτών των μέτρων αποτελεί η ανακοίνωση αναγνώρισης της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ, αφού η έμμεση παρέμβαση των ΗΠΑ στην περιοχή και η αναχαίτιση του δυνητικού ηγεμόνα (Ρωσία) από τις τοπικές μεγάλες δυνάμεις, θα επιφέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα χωρίς κατασπατάληση πόρων από μέρους των ΗΠΑ. Ταυτόχρονα η αδυναμία των ΗΠΑ να παρέμβουν άμεσα στις εξελίξεις στην Ανατολική Μεσόγειο, αφήνει ανοιχτό το δρόμο στα φιλόδοξα κράτη της περιοχής να διεκδικήσουν περισσότερα σχετικά κέρδη στις επαφές τους τόσο με την Αμερική, όσο και με τη Ρωσία. Ένα τέτοιο κράτος είναι η Τουρκία, η οποία διέγνωσε από νωρίς τις ευκαιρίες που διανοίγονται μπροστά της, στο νέο πολυπολικό διεθνές σύστημα, θέτοντας φιλόδοξους στόχους ανάδειξης της σε περιφερειακή δύναμη και αναβίωσης της οθωμανικής της ιστορίας. Πριν προχωρήσει η ανάλυση στο κεφάλαιο 3 όπου θα αναζητηθούν τα αίτια της ανακοίνωσής, ενώ ταυτόχρονα θα επιχειρηθεί η αποτύπωση της νέας στρατηγικής, απαιτείται πρώτα να αποσαφηνιστούν στο κεφάλαιο 2, έννοιες που θα βοηθήσουν τον αναγνώστη να κατανοήσει τη μεθοδολογία του γράφοντος. Οι έννοιες αυτές περιλαμβάνουν το διεθνές σύστημα, τη θεωρία του δομικού ρεαλισμού, την υψηλή στρατηγική, στην οποία συμπεριλαμβάνεται η εξωτερική πολιτική, καθώς και τις διαστάσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη από ένα κράτος κατά τη χάραξη της στρατηγικής του. Τέλος στο κεφάλαιο 4 θα γίνει προσπάθεια αποτύπωσης των

ευκαιριών και απειλών που δημιουργούνται από την αλλαγή του διεθνούς συστήματος για τις χώρες της περιοχής και την Ελλάδα και οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά τη χάραξη στρατηγικής από τη χώρα μας.

2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1 Το Διεθνές Σύστημα

Σύμφωνα με τον Waltz, η δομή είναι αυτή που καθορίζει το πεδίο που θα αλληλεπιδράσουν οι μονάδες του συστήματος, αγνοώντας τη συμπεριφορά και την προσωπικότητα των δρώντων και δίνοντας σημασία μόνο στον τρόπο που είναι διαρρυθμισμένες ή τοποθετημένες.⁴ Εφόσον αλλάξει η διαρρύθμιση των μερών της, τότε μόνο θα επέλθει δομική αλλαγή και άρα θα αλλάξει ο τρόπος αλληλεπίδρασης των μονάδων του συστήματος.⁵ Για την καλύτερη κατανόηση αυτής της πρότασης ας σκεφτούμε το σύστημα σαν ένα σκάκι, όπου τα πιόνια είναι τα κράτη και η δομή ερμηνεύεται από την ικανότητα κινήσεων τους (συντελεστές ισχύος) και όχι τη θέση τους στη σκακιέρα η οποία είναι τυχαία. Στο παράδειγμα αυτό δεν υπάρχει βασιλιάς, η βασίλισσα είναι μία (μονοπολικό σύστημα) και τα πιόνια αλληλεπιδρούν μεταξύ τους αυτόνομα ανάλογα με την ικανότητα των κινήσεων τους, με μόνο στόχο την επιβίωση τους στο πεδίο της σκακιέρας. Γίνεται κατανοητό ότι την υπεροχή των κινήσεων και άρα τη δυνατότητα επικράτησης στο σύστημα την έχει η «βασίλισσα» (Μεγάλη Δύναμη). Φανταστείτε τώρα να υπήρχαν δύο (διπολικό) ή και παραπάνω βασίλισσες (πολυπολικό), ενώ ταυτόχρονα επιτρεπόντουσαν οι συμμαχίες μεταξύ των πιονιών. Σε αυτήν την περίπτωση οι απειλές θα αυξάνονταν, οι συμμαχίες θα άλλαζαν συνεχώς, ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα των πιονιών (κρατών), και κανείς δεν θα γνώριζε εάν μπορεί να εμπιστευτεί τον διπλανό του (δίλημμα ασφάλειας⁶).

⁴ Waltz, N. Kenneth, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Ποιότητα, Αθήνα, 2011, σελ. 180.

⁵ Στο ίδιο, σελ. 181-182

⁶ Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008, σελ. 30.

2.2 Ο Δομικός Ρεαλισμός

Στη βάση αυτού του ορισμού του διεθνούς συστήματος που δόθηκε παραπάνω, διατύπωσε ο Waltz τη θεωρία του δομικού ρεαλισμού,⁷ στην οποία αποσαφήνισε τα χαρακτηριστικά της δομής μέσα στην οποία αλληλεπιδρούν οι μονάδες του συστήματος ανάλογα με τη θέση τους σε αυτή. Συνεπώς η αλλαγή στη συμπεριφορά των κρατών εξαρτάται μόνο από τις εξασκούμενες πιέσεις της δομής και όχι από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους ή στις εσωτερικές τους διεργασίες.⁸ Δηλαδή οι ενέργειες των κρατών στο διεθνές σύστημα δεν είναι αποτέλεσμα των προσώπων που το κυβερνάνε ή του πολιτικού συστήματος που έχουν, αλλά αποτέλεσμα του διλήμματος ασφάλειας που «νιώθουν» από την αύξηση της ισχύος των υπολοίπων κρατών και της πεποίθησης ότι θα μειωθεί η δική τους ασφάλεια.

Οι εσωτερικές εξελίξεις των κρατών, μπορούν μόνο να επιταχύνουν ή να επιβραδύνουν την επίτευξη των στόχων ή του εθνικού συμφέροντος επιβίωσης που έχει θέσει το εκάστοτε κράτος στην αναζήτηση του για ασφάλεια, μέσα από τη χρησιμοποίηση διαφορετικών συντελεστών ισχύος (οικονομία, διπλωματία, στρατός, κλπ). Για παράδειγμα ένα αυταρχικό καθεστώς ή ηγέτης θα χρησιμοποιήσει τον στρατό του για να επιβάλλει τους σκοπούς του και να κερδίσει την ασφάλεια του, σε αντίθεση με ένα δημοκρατικό καθεστώς που θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τη διπλωματική ή οικονομική του επιρροή. Βέβαια από την άλλη, εάν ένα κράτος δεν ακολουθήσει καμία στρατηγική για να κερδίσει την ασφάλεια του, αλλά αφεθεί στη μοίρα των άλλων και στην ελπίδα ότι θα επικρατήσει το δίκαιο (ως συμβαίνει στα εσωτερικά θέματα, όπου υπάρχει η δυνατότητα επίκλησης των αρχών, της αστυνομίας και της δικαιοσύνης), είναι δεδομένο ότι κάποια στιγμή θα βρεθεί στη δυσάρεστη θέση

⁷ Ο δομικός ρεαλισμός αποτελεί εξέλιξη του κλασικού ρεαλισμού, «πατέρας» του οποίου θεωρείται ο Θουκυδίδης, στην Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου. Η βασική διαφορά μεταξύ του κλασικού και του δομικού ρεαλισμού, βρίσκεται στην έννοια του διεθνούς συστήματος, αφού ο δομικός ρεαλισμός προσδίδει συγκεκριμένο ρόλο στο διεθνές σύστημα, μέσω της δομής του οποίου προκαλούνται πιέσεις στους δρώντες του συστήματος (κράτη), καθορίζοντας τη μετέπειτα συμπεριφορά τους.

⁸ Waltz, N. Kenneth, ό.π., σελ. 65.

να αναγνωρίσει την αποτυχία του και να ακολουθήσει τις θέσεις των ισχυρότερων ή όπως αναφέρει ο Θουκυδίδης στο διάλογο Αθηναίων-Μηλίων:⁹

«Αθηναίοι προς Μηλίους: Κι εμείς λοιπόν δεν θα πούμε με ωραίες φράσεις μακρούς λόγους, που δεν πρόκειται να σας πείσουν ...αφού ξέρετε και ξέρομε ότι κατά την κρίση των ανθρώπων το δίκιο λογαριάζεται όταν υπάρχει ίση δύναμη για την επιβολή του, κι ότι όταν αυτό δεν συμβαίνει, οι δυνατοί κάνουν όσα τους επιτρέπει η δύναμή τους κι οι αδύναμοι υποχωρούν κι αποδέχονται».

«Αθηναίοι προς Μηλίους: Η ελπίδα, παρηγοριά την ώρα του κινδύνου, όσους την έχουν από περίσσια δύναμη κι αν τους βλάψει δεν τους καταστρέφει· όσοι όμως, στηριγμένοι πάνω της, τα παίζουν όλα για όλα (γιατί απ' τη φύση της είναι σπάταλη), μονάχα όταν αποτύχουν την γνωρίζουν, όταν πια, για κείνον που έκαμε τη γνωριμία της, δεν έχει απομείνει τίποτε για να το προφυλάξει απ' αυτήν».

Συνοπτικά οι αρχές του Δομικού Ρεαλισμού όπως διατυπώθηκαν από τον Waltz¹⁰ είναι οι κάτωθι:

1. Τα κράτη είναι οι κύριοι δρώντες του διεθνούς συστήματος.
2. Το διεθνές σύστημα είναι άναρχο. Επομένως οι αποφάσεις και η συμπεριφορά των κρατών δεν επηρεάζονται από κάποια υπερεθνική αρχή ή κάποια διεθνή αστυνομία, αλλά μόνο από το προσωπικό τους συμφέρον.
3. Κυρίαρχο συμφέρον των κρατών είναι η ασφάλεια τους, η οποία έγκειται τόσο στην επιβίωση τους, όσο στη διατήρηση της εθνικής τους κυριαρχίας και αυτονομίας.
4. Στη βάση του εθνικού συμφέροντος επιβίωσης τα κράτη λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις, έχοντας πάντα υπόψη το ισοζύγιο κόστους - οφέλους.
5. Τα κράτη επιδιώκουν να αποκτήσουν ισχύ, ως μέσο για την επίτευξη του εθνικού συμφέροντος επιβίωσης, την ασφάλεια.

⁹ Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2000, σελ. 62-67.

¹⁰ Waltz, N. Kenneth, ό.π., σ.11. και Κουσκουβέλης, Ηλίας, *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*, Ποιότητα, Αθήνα, 2007, σελ. 35-36.

6. Στο διεθνές σύστημα επικρατεί ο ανταγωνισμός και ο φόβος για την ισχύ του άλλου. Αυτό ανατροφοδοτεί το δίλημμα ασφάλειας των κρατών που επιδιώκουν να εξισορροπήσουν τον αντίπαλο τους για να μην κινδυνέψει το κύριο εθνικό τους συμφέρον, η ασφάλεια.

7. Η προσπάθεια εξισορρόπησης των κρατών από τους αντιπάλους τους, οδηγεί στη δημιουργία ενός συστήματος ισορροπίας ισχύος που εξασφαλίζει μία πρόσκαιρη σταθερότητα μέσα στην αναρχία.

Η παραπάνω αναφορά στα αποσπάσματα του Θουκυδίδη, από το έργο του η «Η Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου», στο οποίο διατυπώνονται οι βασικές αρχές της Realpolitik¹¹, καθώς και η αναφορά στις αρχές του Δομικού Ρεαλισμού του Waltz, σε συνδυασμό με τις έννοιες του διεθνούς συστήματος, της ισχύος και της υψηλής στρατηγικής, θα βοηθήσει τον αναγνώστη στην κατανόηση της κύριας ανάλυσης της παρούσας εργασίας στα επόμενα κεφάλαια.

2.3 Η Στρατηγική

Ο Θουκυδίδης, στην "Ιστορία του Πελοποννησιακού Πολέμου", ανέπτυξε την πρώτη στα χρονικά θεωρία υψηλής στρατηγικής, μίας θεωρίας για το πως τα κράτη «παράγουν» ασφάλεια για τον εαυτό τους.¹²

*«Στρατηγική είναι η σύζευξη μέσων και σκοπών υπό το πρίσμα πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης. Με άλλα λόγια η στρατηγική συνίσταται στο τρίπτυχο μέσα-σκοποί-αντίπαλος».*¹³

Δηλαδή για να υπάρχει στρατηγική και σχεδιασμός αυτής, πρέπει να υπάρχουν τα μέσα (συντελεστές ισχύος), να έχουν καθοριστεί οι σκοποί και να υπάρχει αντίπαλο κράτος. Με τη λέξη αντίπαλος, δεν πρέπει να δημιουργείται κατ' ανάγκη η εντύπωση ένοπλης σύγκρουσης με κάποιον εχθρό, αλλά εννοείται ο ανταγωνισμός μεταξύ των κρατών για επιβίωση και ασφάλεια στο διεθνές σύστημα. Τα «μέσα» αφορούν του συντελεστές ισχύος εκάστοτε

¹¹ Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 2010, σελ. 46.

¹² Στο ίδιο, σελ. 79-81.

¹³ Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *ό.π.*, σελ. 44.

κράτους και ανάλογα ποια μέσα χρησιμοποιούνται κάθε φορά έχουμε τον επιμερισμό της στρατηγικής σε διάφορα επίπεδα (Υψηλή Στρατηγική, Στρατιωτική Στρατηγική, Επιχειρησιακή Στρατηγική, Τακτική).¹⁴ Σύμφωνα με τον Morgenthau οι συντελεστές ισχύος είναι: η γεωγραφία, οι φυσικές πηγές πλούτου, η βιομηχανική ικανότητα, η στρατιωτική προετοιμασία, ο πληθυσμός, η εθνική ομοιογένεια, το φρόνημα και η ποιότητα της διπλωματίας.¹⁵ Το πρώτο επίπεδο της υψηλής στρατηγικής, αφορά τη σύμπραξη όλων των διαθέσιμων συντελεστών ισχύος του κράτους (στρατιωτικούς, οικονομικούς, διπλωματικούς κλπ.) για την επίτευξη των πολιτικών αντικειμενικών σκοπών, ενόψει πραγματικής ή ενδεχόμενης σύγκρουσης.¹⁶ Εδώ θα πρέπει να γίνει σαφές ότι τη χάραξη των αντικειμενικών σκοπών στην υψηλή στρατηγική την κάνει η πολιτική ηγεσία, με βάση τους διαθέσιμους συντελεστές ισχύος του κράτους και τη σχετική ισορροπία ισχύος με το αντίπαλο κράτος. Η ιδανική ισορροπία μεταξύ στόχων και μέσων, αποτελεί προαπαιτούμενο μίας επιτυχημένης στρατηγικής. Αν υπάρξει ανισορροπία στη σχέση μέσων και σκοπών, μπορεί να επέλθουν δυσάρεστα αποτελέσματα.¹⁷

Ο σχεδιασμός μίας υψηλής στρατηγικής για να είναι επιτυχημένος, πρέπει επιπλέον να ακολουθεί τέσσερα σημαντικά βήματα:¹⁸

1. Να γίνει ορθή διάγνωση του διεθνούς συστήματος. Δηλαδή να εντοπιστούν οι απειλές, υπαρκτές ή δυνητικές, κατά της εθνικής ασφάλειας του κράτους και τυχόν περιορισμοί ή ευκαιρίες που προκύπτουν.
2. Να καθοριστούν σαφώς οι πολιτικοί αντικειμενικοί σκοποί, που θα επιδιωχθούν μέσω της υψηλής στρατηγικής, λαμβάνοντας υπόψη τα διαθέσιμα μέσα και τις προαναφερθείσες απειλές, περιορισμούς ή ευκαιρίες.
3. Να γίνει επιλογή του αποτελεσματικότερου συνδυασμού μέσων του κράτους, τα οποία θα υποστηρίξουν τους αντικειμενικούς σκοπούς, χωρίς να υπάρξει κατασπατάληση πόρων και προσπάθειας χωρίς λόγο.

¹⁴ Πλατιάς, Αθανάσιος, *ό.π.*, σελ. 83.

¹⁵ Κουσκουβέλης, Ηλίας, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, Ποιότητα*, Αθήνα, 2010, σελ. 147-148.

¹⁶ Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *ό.π.*, σελ. 44.

¹⁷ Πλατιάς, Αθανάσιος, *ό.π.*, σελ. 177.

¹⁸ Πλατιάς, Αθανάσιος, *ό.π.*, σελ. 84-85.

4. Ενώ σημαντικό ρόλο στην επιτυχία της υψηλής στρατηγικής παίζει η νομιμοποίηση της, τόσο σε εσωτερικό, όσο και σε εξωτερικό επίπεδο. Αν δεν υπάρξει υποστήριξη της στρατηγικής από την κοινωνία και το σύνολο του κρατικού μηχανισμού, αυτή κινδυνεύει να καταρρεύσει.¹⁹ Αντίστοιχα η νομιμοποίηση της υψηλής στρατηγικής στο εξωτερικό, όσο αυτό είναι δυνατόν στο άναρχο διεθνές σύστημα, θα περιορίσει σημαντικά τους δυνητικούς αντιπάλους εξαιτίας της σύγκρουσης συμφερόντων με άλλα κράτη. Σημαντικός παράγοντας στην επιδίωξη της εξωτερικής νομιμοποίησης της στρατηγικής είναι η διπλωματία, η οποία λειτουργεί από την περίοδο της ειρήνης για να αναδείξει την ισχύ του κράτους και να κερδίσει την εξωτερική νομιμοποίηση των πολιτικών του επιδιώξεων.²⁰

3. Η ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΗΠΑ

3.1 Από το Διπολικό στο Μονοπολικό Σύστημα

Το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βρήκε τις ΗΠΑ και την ΕΣΣΔ τις μόνες δυνάμεις με κυρίαρχη θέση στο διεθνές σύστημα,²¹ αναπτύσσοντας εκάστη τον δικό της συνασπισμό, αποτελούμενο από επιμέρους μονάδες (κράτη) του συστήματος. Το πεδίο αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο βρισκόταν οπουδήποτε στον κόσμο, χωρίς ωστόσο να επέλθει γενικευμένη σύγκρουση κυρίως λόγω της «ισορροπίας του τρόμου» των πυρηνικών όπλων, μετά και την εξασφαλισμένη δυνατότητα των δύο μερών για επίτευξη δεύτερου πλήγματος.²² Κατά τη διάρκεια των τεσσάρων δεκαετιών του διπολικού συστήματος, ότι συνέβαινε στον κόσμο αφορούσε αυτές τις δύο δυνάμεις, με αποτέλεσμα να μην υπάρχει αμφιβολία σχετικά με το ποιος απειλεί ποιον. Αυτό

¹⁹ Στο ίδιο, σελ 112-113.

²⁰ Morgenthau, Hans, *Politics among nations*, Knopf, N.Y, 1978, σελ. 105-108.

²¹ Οι μεγάλες δυνάμεις είναι ισχυρές, όχι επειδή διαθέτουν πυρηνικά όπλα, αλλά επειδή οι πόροι τους, τους επιτρέπουν να διαθέτουν ισχύ όλων των ειδών, στρατιωτική, οικονομική, διπλωματική και άλλες. Η διασπορά των πυρηνικών όπλων μπορεί να επιφέρει άσχημες συνέπειες, αλλά δεν θα κάνει τον κόσμο πολυπολικό, βλέπε στο Waltz, N. Kenneth, ό.π., σελ. 377-381.

²² Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, ό.π., σελ. 263.

επέφερε μία σταθερότητα στο διεθνές σύστημα, ενώ χαρακτηριστικά γι' αυτό είναι τα λόγια του Hedley Bull για την Ευρώπη:

*«η ιστορία των Ευρωπαίων είναι μια ιστορία εγγενούς – ενδημικής σύγκρουσης. Εάν πρόσφατα απέκτησαν τη συνήθεια της συνεργασίας αυτό έγινε υπό την ομπρέλα των ΗΠΑ και την απειλή εξ' Ανατολών».*²³

Εκτός βέβαια από τα κράτη της Ευρώπης, σε αυτό το πλαίσιο της κατανάλωσης της ασφάλειας των άλλων, κινήθηκε το σύνολο των συμμάχων των δύο μπλοκ που είχαν δημιουργηθεί κάτω από τη σκέπη της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, στην πολιτική σκηνή των ΗΠΑ επικράτησε το θεωρητικό μοντέλο του νεοφιλελευθερισμού²⁴. Αυτό το μοντέλο κατέστη ιδιαίτερα ελκυστικό για την ομαλή προώθηση της στρατηγικής ενός σύγχρονου ηγεμονικού κράτους με τεράστια αποθέματα συντελεστών ισχύος. Ουσιαστικά οι ΗΠΑ επιζητούσαν μία θεωρία που θα προωθήσει τα συμφέροντα τους και τον ηγεμονικό τους ρόλο ωραιοποιημένα, όπως «η επιλογή του μικρότερου κακού», «αιτιολόγηση λόγω αναγκαιότητας» και «ο πολιτισμός δικαιούται να επεκτείνεται».²⁵ Το νεοφιλελεύθερο παράδειγμα κράτησε τα στοιχεία του δομικού ρεαλισμού για την αναρχία, την ισχύ και το συμφέρον, με τη διαφορά ότι δεν αναγνωρίζει την ύπαρξη της δομής του διεθνούς συστήματος, η οποία τελικά ασκεί «πιέσεις» στα κράτη. Αντίθετα δικαιολογεί την κακή συμπεριφορά των κρατών επειδή δεν υπάρχουν καθόλου θεσμοί²⁶ ή υπάρχουν κακοί θεσμοί.²⁷ Στο πλαίσιο αυτής της θεωρίας δικαιολόγησαν οι ΗΠΑ τη μετέπειτα στρατηγική τους, υποστηρίζοντας ότι εάν συνδυαστούν οι ισχυροί διεθνείς θεσμοί, με τις ικανότητες των ηγεμονικών κρατών, θα επέλθει καταπολέμηση της αναρχίας και επίλυση των διεθνών διενέξεων.²⁸ Οι κύριοι θεσμοί που αξιοποιήθηκαν από τις ΗΠΑ, για τη νομιμοποίηση της ηγεμονικής

²³ Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος, Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις, Ποιότητα*, Αθήνα, 2009, σελ. 203.

²⁴ Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα, 1999, σελ. 331.

²⁵ Στο ίδιο, σελ. 79 και στο National Security Strategy of The United States, The White House, March 1990, σελ. 1-2, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1990/>, ημ. ανάκτησης: 15 Ιαν 18.

²⁶ Η έννοια των θεσμών υφίσταται και στο ρεαλιστικό παράδειγμα, αλλά ως εργαλείο των ισχυρών κρατών στην επίτευξη των συμφερόντων τους.

²⁷ Π. Ήφαιστος, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, ό.π., σελ. 78.

²⁸ Στο ίδιο, σελ. 85.

τους στρατηγικής, ήταν το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ και το NATO. Το NATO ανέλαβε το ρόλο του εργαλείου εφαρμογής της ηγεμονικής στρατηγικής και το συμβούλιο ασφαλείας του ΟΗΕ το ρόλο του νομιμοποιητή αυτής. Τα επιχειρήματα που χρησιμοποιήθηκαν για να ωραιοποιήσουν και να δικαιολογήσουν την παρέμβαση τους στις διεθνείς διενέξεις, ενώ προωθούσαν ταυτόχρονα τα συμφέροντα τους, ήταν τα ανθρώπινα δικαιώματα, η δημοκρατία και ο ειρηνισμός.²⁹

Παρόλη την ωραιοποίηση με την οποία προσπάθησαν να «ντύσουν» την υψηλή τους στρατηγική για να επιτύχουν τα εθνικά τους συμφέροντα, οι απορρέοντες πολιτικοί στόχοι αυτής της στρατηγικής δεν ήταν άλλοι από την προσπάθεια απόκτησης ισχύος και εξισορρόπησης των δυνητικών αντιπάλων, δηλαδή άμεση εφαρμογή του ρεαλιστικού παραδείγματος. Στο πλαίσιο αυτής της ήπιας ηγεμονικής³⁰ προσέγγισης των ΗΠΑ στις διεθνείς εξελίξεις, ακολούθησαν οι επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή και στα Βαλκάνια τη δεκαετία του 1990³¹ και του 2000.³² Οι επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή, επήλθαν ως αποτέλεσμα της επιδίωξης διασφάλισης των συμφερόντων των ΗΠΑ στις πετρελαιοπαραγωγές χώρες και της επιδίωξης εξισορρόπησης δυνητικών αντιπάλων. Ενώ οι επεμβάσεις στα Βαλκάνια που ακολούθησαν, είχαν ως κεντρικό στόχο την εξασφάλιση ότι η Ευρώπη και κυρίως οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης που ανήκαν στο πρώην ανατολικό «μπλοκ» της ΕΣΣΔ, θα «πλεύσουν» τώρα υπό την καθοδήγηση των ΗΠΑ, μέσα από την ένταξη τους στο NATO.³³

Η ίδια στρατηγική εξακολούθησε να ισχύει μέχρι και την επέμβαση στο Αφγανιστάν το 2001, ως αποτέλεσμα των γεγονότων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 και στο Ιράκ το 2003, με τη δικαιολογία της πρόληψης εξάπλωσης των όπλων μαζικής καταστροφής που λεγόταν ότι ανέπτυξε το Ιράκ. Και στις δύο

²⁹ Στο ίδιο, σελ. 333.

³⁰ Στο ίδιο, σελ. 333.

³¹ Περί ήπιας ηγεμονικής παρέμβασης, βλέπε Π. Ήφαιστος, Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης, ό.π., σελ. 83-89 και στο National Security Strategy of The United States, The White House, March 1990, σελ. 13, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1990/>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

³² National Security Strategy of The United States, The White House, March 1990, σελ. 11, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-1990/>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

³³ National Security Strategy of Engagement and Enlargement, The White House, July 1994, σελ. 21-22-23, <http://nssarchive.us/NSSR/1994.pdf>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

επεμβάσεις χρησιμοποιήθηκε από την αμερικανική ηγεσία ο όρος «προληπτικός πόλεμος», σύμφωνα με τον οποίο η διεξαγωγή ενός πολέμου είναι απαραίτητη για να προλάβει μία επικείμενη εχθρική επίθεση, η οποία είναι θέμα εβδομάδων, ημερών ή ωρών.³⁴ Μέχρι την 11^η Σεπτεμβρίου, οι ΗΠΑ είχαν αναπτύξει στο διεθνές σύστημα το στάτους μίας υπερδύναμης, η οποία προωθούσε τα συμφέροντα της ή εξισορροπούσε τους δυνητικούς της αντιπάλους, μέσω της ήπιας ηγεμονικής παρέμβασης. Μετά όμως τις τρομοκρατικές επιθέσεις στο έδαφος της και τις πολυδάπανες και πολυετείς στρατιωτικές επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν και στο Ιράκ, με αμφίβολα αποτελέσματα, η αμερικανική υψηλή στρατηγική της ήπιας ηγεμονικής παρέμβασης, έχασε την εσωτερική³⁵ και εξωτερική της νομιμοποίηση. Στο εσωτερικό της αμερικανικής κοινωνίας είχε αναπτυχθεί επιφυλακτικότητα, αφού πλέον ο αμερικανικός λαός είχε να αντιμετωπίσει το φόβο από τρομοκρατικά χτυπήματα, θανάτους Αμερικανών στρατιωτών χιλιάδες μίλια μακριά και οικονομικές δυσκολίες λόγω της κρίσης του 2007-08. Αντίστοιχα, όλα τα κράτη αντιλήφθηκαν το προφανές, αφού οι ΗΠΑ δεν μπορούν να προστατεύσουν τον εαυτό τους, πως θα προστατέψουν τους άλλους.

Έτσι η υψηλή στρατηγική των ΗΠΑ οδηγήθηκε σε αδράνεια και εσωστρέφεια, με βασικό στόχο την αναδόμηση των συντελεστών ισχύος της, ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις κυρίως στο εσωτερικό της. Αυτή η στρατηγική της εσωστρέφειας εξακολούθησε να ισχύει μέχρι το 2017 και το τέλος της θητείας του Μπαράκ Ομπάμα, όπου η νέα ηγεσία των ΗΠΑ αντιλήφθηκε ότι η δομική αλλαγή που επήλθε στο διεθνές σύστημα λόγω της πρότερης στρατηγικής, πιθανόν να επηρεάσει στο μέλλον την ασφάλεια του κράτους.

3.2 Από το Μονοπολικό στο Πολυπολικό Σύστημα

«Φυσικά, τα κράτη ενίοτε αγνοούν τον άναρχο κόσμο μέσα στον οποίο λειτουργούν, επιλέγοντας αντ' αυτού να ακολουθήσουν στρατηγικές οι οποίες

³⁴ Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, ό.π., σελ. 41-42.

³⁵ National Security Strategy, The White House, May 2010, σελ. 1-6, 51, <http://nssarchive.us/NSSR/2010.pdf>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

*αντιφάσκουν προς τη λογική της ισορροπίας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι ένας καλός υποψήφιος για μια τέτοια συμπεριφορά, καθώς η αμερικανική πολιτική κουλτούρα είναι βαθιά φιλελεύθερη και ως εκ τούτου εχθρική προς τις ρεαλιστικές ιδέες. Θα ήταν μεγάλο λάθος για τις Ηνωμένες Πολιτείες να γυρίσουν την πλάτη τους στις ρεαλιστικές αρχές που τόσο καλά τις έχουν εξυπηρετήσει από τότε που δημιουργήθηκαν».*³⁶

Αυτό το απόσπασμα ανήκει στον Mearsheimer και σε αυτήν την πρόταση βρίσκεται η απάντηση για τα αίτια αλλαγής της υψηλής στρατηγικής των Ηνωμένων Πολιτειών το 2017. Σύμφωνα και με τον γράφοντα η αδράνεια και η εσωστρέφεια της αμερικανικής στρατηγικής μετά το 2008, επέτρεψε να έλθουν στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής Μεγάλες Δυνάμεις που πρόθυμα θα ήθελαν να αναλάβουν το ρόλο του δυνητικού ηγεμόνα, αφού δεν υπήρχε κάποιος να τις εξισορροπήσει. Όπως αναγνωρίζει η νέα αμερικανική στρατηγική, αυτά τα κράτη είναι η Ρωσία και η Κίνα,³⁷ οι οποίες πέτυχαν η κάθε μία με τον τρόπο της να διεκδικούν θέση στο βάθρο.

Εκμεταλλευόμενες την αδράνεια της αμερικανικής πολιτικής και την απουσία της από την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, χρησιμοποίησαν και οι δύο, τους διαθέσιμους συντελεστές ισχύος τους για την επέκταση της επιρροής τους. Η μεν πρώτη χρησιμοποίησε τη «διπλωματία της ενέργειας» για να επεκταθεί στην περιφέρεια της Ευρώπης (κρίση στην Ουκρανία, ενεργειακή εξάρτηση Ευρώπης, προσάρτηση Κριμαίας) και την στρατιωτική της «μηχανή», για να επεκταθεί στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής. Από την άλλη η Κίνα χρησιμοποίησε κυρίως οικονομικά μέσα, εκμεταλλευόμενη την οικονομική κρίση του 2007-08 και την συνεχώς αναπτυσσόμενη αγορά της, που εστιάζεται στο χαμηλό κόστος παραγωγής.

Αντίστοιχα, οι ΗΠΑ αφού εντόπισαν τις δυνητικές απειλές για την ασφάλεια τους, έπρεπε να καθορίσουν τους στόχους τους, που δεν είναι άλλοι από την αύξηση της ισχύος τους (εσωτερική εξισορρόπηση) και τον περιορισμό της ισχύος των ανταγωνιστών τους (εξωτερική εξισορρόπηση).

³⁶ Mearsheimer, John, *ό.π.*, σελ. 774.

³⁷ National Security Strategy of The United States, The White House, December 2017, σελ. 2, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2017/>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

Όπως αναφέρει ο Mearsheimer οι ΗΠΑ ήταν και είναι περιφερειακός ηγεμόνας στο δυτικό ημισφαίριο, αφού δεν υπάρχει μέχρι στιγμής κάποιο κράτος στην αμερικανική ήπειρο που να μπορεί να την αμφισβητήσει, όμως ταυτόχρονα αναγνωρίζει τη δυσκολία που έχει να προβάλλει την ισχύ της στις άλλες περιφέρειες διαμέσου των ωκεανών.³⁸ Ίδανικά οι ΗΠΑ θα επιθυμούσαν να μην έχουν «συναδέλφους» ηγεμόνες σε άλλες περιφέρειες, όμως επειδή αυτό είναι πλέον δύσκολο να συμβεί μετά την αποτυχημένη στρατηγική εξισορρόπησης των επίδοξων ηγεμόνων, που ακολούθησε την 20ετία από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου έως σήμερα, θα πρέπει να ακολουθήσει της αρχές του ρεαλιστικού παραδείγματος.

Ένα περιφερειακός ηγεμόνας που δεν επιθυμεί ή δεν μπορεί να παρέμβει άμεσα στις άλλες περιφέρειες του κόσμου, θα ήθελε να υπάρχουν τουλάχιστον δύο μεγάλες δυνάμεις σε κάθε περιφέρεια, για να εξισορροπούν η μία την άλλη και καμία από τις δύο να μην επεκτείνεται.³⁹ Με αυτόν τον τρόπο επιδιώκεται να μην χρειαστεί να επέμβουν οι ΗΠΑ, παρά μόνο στην έσχατη περίπτωση που θα πρέπει να διασφαλίσουν τα βασικά εθνικά τους συμφέροντα, την ασφάλεια και την επιβίωση.⁴⁰

Η περίοδος της άμεσης παρέμβασης των ΗΠΑ στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, μέσω στρατιωτικών επιχειρήσεων μεγάλης κλίμακας, φαίνεται να έχει περάσει επί του παρόντος, τόσο λόγω της εσωτερικής της απονομιμοποίησης, όσο της προκαλούμενης αποδυνάμωσης των συντελεστών ισχύος της και της κατασπατάλησης πόρων. Στο νέο πλαίσιο του πολυπολικού συστήματος, ζητείται η ανάληψη ευθυνών από τους συμμάχους των ΗΠΑ και επιδιώκεται το τέλος της περιόδου της «κατανάλωσης της ασφάλειας των άλλων», υπό την «ομπρέλα» του NATO. Με άλλα λόγια η Αμερική επιλέγει τη στρατηγική μεταφοράς των βαρών⁴¹ για να εμποδίσει τη Ρωσία και την Κίνα να αυξήσουν το μερίδιο τους επί της παγκόσμιας ισχύος, αναθέτοντας το δύσκολο αυτό έργο

³⁸ Mearsheimer, John, *ό.π.*, σελ. 103.

³⁹ Στο ίδιο, σελ. 103 - Ο Mearsheimer αναφέρει ότι οι περιφερειακοί ηγεμόνες προτιμούν να υπάρχουν τουλάχιστον δύο μεγάλες δυνάμεις σε άλλες περιφέρειες και στο National Security Strategy of The United States, The White House, December 2017, σελ. 4, <http://nssarchive.us/national-security-strategy-2017/>, ημ. ανάκτησης: 18 Ιαν 18.

⁴⁰ Mearsheimer, John, *ό.π.*, σελ. 102 - 103.

⁴¹ Για τη στρατηγικής μεταφοράς των βαρών και τα ιστορικά παραδείγματα αυτής βλέπε στο ίδιο, σελ. 330-339.

σε κάποιον άλλο που απειλείται από αυτές ή θα επιθυμούσε να λάβει τα απαραίτητα ανταλλάγματα στη βάση πελατειακών σχέσεων.⁴² Αυτή η στρατηγική εκτός από το πλεονέκτημα που δίνει στο κράτος που μεταφέρει τα βάρη να είναι «θεατής» και να παρέχει τη στήριξη του από απόσταση, αφήνει ιδιαίτερη ευελιξία κινήσεων στα μικρότερα κράτη που θα επιθυμούσαν να αυξήσουν τη ισχύ τους και την κυριαρχία τους, αλλά δεν είχαν ποτέ την εξωτερική νομιμοποίηση να το κάνουν. Πλέον τους δίνεται η ευκαιρία να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους, εξυπηρετώντας ταυτόχρονα τα συμφέροντα τους.

Αυτή η επιλογή των ΗΠΑ πιθανόν να εντείνει περαιτέρω την πολυπολικότητα του συστήματος, αφού η αναζήτηση εταίρων γίνεται στη βάση πελατειακών σχέσεων, προς επίτευξη βραχυχρόνιων συμφερόντων, χωρίς να διασφαλίζεται η διαχρονικότητα των συμμαχιών, όπως γινόταν μέσω του ΝΑΤΟ. Σίγουρα οι ΗΠΑ δεν επιθυμούν τη διάλυση του ΝΑΤΟ, αφού είναι ένα πολύ χρήσιμο εργαλείο στην εξασφάλιση ότι οι υπάρχοντες σύμμαχοι δεν θα αλλάξουν στρατόπεδο. Από την άλλη όμως αποδυναμώνεται ο κυριότερος ρόλος του, που ήταν η εξασφαλισμένη παροχή βοήθειας σε περίπτωση ανάγκης ενός κράτους-μέλους. Η βοήθεια πλέον δεν θα είναι δεδομένη αλλά θα παρέχεται μόνο εάν υπάρχουν κοινά συμφέροντα. Γιατί λοιπόν ένα ισχυρό κράτος, όπως η Γαλλία και η Γερμανία, ή ένα κράτος που έχει θέσει μεγάλους στόχους, όπως η Τουρκία, να συνεχίζει να είναι μέλος του ΝΑΤΟ και να περιορίζει της δυνατότητες του ή τις επιθυμίες του; Η απάντηση είναι απλή, επειδή δεν έχει τίποτα να χάσει, αλλά δεν σημαίνει ότι θα ακολουθεί κατά γράμμα τις κατευθύνσεις τις συμμαχίας και δεν θα έχει ανεξάρτητη πολιτική. Αντίθετα, εάν ένα μικρό κράτος στηρίξει όλες τις ελπίδες του σε μία αλα καρτ συμμαχία, που όπως φαίνεται οδηγείται το ΝΑΤΟ, χωρίς να ενισχύσει το ίδιο την ισχύ του και να διασφαλίσει τα συμφέροντα του, πιθανόν στο μέλλον να βρεθεί προ δυσάρεστων εκπλήξεων.

⁴² Περί πελατειακών σχέσεων μεταξύ ενός μεγάλου-ισχυρού κράτους και ενός λιγότερου ισχυρού βλέπε στο Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, ό.π., σελ. 305-306.

Στη συνέχεια η ανάλυση θα επικεντρωθεί στις επιπτώσεις της στρατηγικής των ΗΠΑ στην Ανατολική Μεσόγειο και στις ευκαιρίες και απειλές που αναφύονται για τα κράτη της περιοχής και την Ελλάδα.

4 Η ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΥΠΟΛΙΣΜΟ

4.1 Η Ρωσία στη Μεσόγειο

Η Ρωσία αντιλήφθηκε την αδυναμία των ΗΠΑ να αναλάβουν τον ρόλο του παγκόσμιου εξισορροπητή και να καθοδηγήσουν τον υπόλοιπο κόσμο ενάντια στο επονομαζόμενο ισλαμικό «κράτος» (ISIS) και τον Σεπτέμβριο του 2015, μετά από αίτημα της συριακής κυβέρνησης του Μπασάρ Αλ Άσαντ, ενεπλάκη για πρώτη φορά στον πόλεμο της Συρίας, αντιτιθέμενη στην επιθυμία των ΗΠΑ για αλλαγή καθεστώτος. Η επιλογή της Ρωσίας ήταν cost effective, αφού είτε παρέμενε ο Άσαντ στην εξουσία, είτε όχι, με πρόφαση τον πόλεμο κατά της τρομοκρατίας, θα είχε λόγο στις εξελίξεις της επόμενης ημέρας και θα είχε πετύχει τον στόχο της πρόσβασης στη Μεσόγειο που επιθυμούσε, επεκτείνοντας ταυτόχρονα την επιρροή της στη Μέση Ανατολή. Οι εξελίξεις όμως αποδείχτηκαν ακόμα καλύτερες για τη Ρωσία, αφού η σταδιακή ήττα των εξτρεμιστικών κινημάτων στη Συρία στα τέλη του 2017 και η αδυναμία των ΗΠΑ να συνασπίσουν με το μέρος τους τα κράτη της περιοχής, παγιοποίησε την παρουσία της Ρωσίας, η οποία ανακοίνωσε τελικά τη μόνιμη στρατιωτική παρουσία της στην περιοχή, επεκτείνοντας τη ναυτική (Tartus) και αεροπορική (Khmeimim) της βάση.⁴³

Ταυτόχρονα τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής, διαβλέποντας την εγκατάσταση της Ρωσίας και με δεδομένη την αδυναμία παρέμβασης των ΗΠΑ, είναι ανοιχτά σε εναλλακτικές συμμαχίες που θα τα βοηθήσουν να προωθήσουν τα συμφέροντά τους. Σε έναν πολυπολικό κόσμο, όπου επικρατεί ο ανταγωνισμός και η ανασφάλεια, οι συμμαχίες θα εναλλάσσονται ανάλογα με το ποιος εξυπηρετεί καλύτερα τα συμφέροντά του άλλου. Χαρακτηριστικά

⁴³ Reuters, Russia establishing permanent presence at its Syrian bases, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-bases/russia-establishing-permanent-presence-at-its-syrian-bases-ria-idUSKBN1EK0HD>, ημ. ανάκτησης: 25 Ιαν 18.

παραδείγματα τέτοιων κρατών είναι το Ιράν και η Τουρκία, ενώ φαίνεται ότι η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος βρίσκονται στον ίδιο δρόμο της αναζήτησης σχετικών κερδών με τους προαναφερόμενους, χωρίς όμως να εκφράζονται ανοιχτά κατά της αμερικάνικης πολιτικής. Το Ισραήλ από την άλλη ως σταθερός σύμμαχος των ΗΠΑ δεν φαίνεται να αλλάζει στρατόπεδο, αλλά σίγουρα ζητάει περισσότερα ανταλλάγματα για να προσφέρει την υποστήριξη του.

Η Ρωσία έχει καταφέρει μέχρι στιγμής να αναπτύξει πελατειακές σχέσεις με κράτη της περιοχής που φαινομενικά δεν θα ήταν ποτέ στον ίδιο συνασπισμό δυνάμεων. Η επιτυχία σε αυτό κρύβεται στην ευελιξία της Ρωσίας και στην επιλογή της να συζητά με τον καθένα ξεχωριστά, χωρίς να υπάρχει επί του παρόντος τουλάχιστον σύγκρουση συμφερόντων. Και οι τέσσερις προαναφερόμενες χώρες (χωρίς το Ισραήλ) θα ήθελαν να αναλάβουν τον ρόλο μίας περιφερειακής δύναμης. Για να το καταφέρουν αυτό θα πρέπει να αναλάβουν ενεργό ρόλο σε όλες τις διενέξεις της περιοχής, ώστε να έχουν τα απαραίτητα σχετικά κέρδη, είτε σε οικονομικό, είτε σε γεωπολιτικό επίπεδο. Ο συνδετικός κρίκος για αυτό είναι η Ρωσία, η οποία ιδανικά επιθυμεί συνεργασία με όλους, αφήνοντας εκτός του κάδρου τις ΗΠΑ.

Το Ιράν, χρησιμοποιώντας (ως μακρύ χέρι) τη Χεσμπολάχ,⁴⁴ ήταν το πρώτο που υποστήριξε τον Άσαντ από την αρχή της κρίσης το 2011. Στη συνέχεια έχοντας ανοικτά μέτωπα με τις ΗΠΑ και φλερτάροντας με διεθνή διπλωματικό αποκλεισμό, εξαιτίας του πυρηνικού του προγράμματος, βρήκε στη Ρωσία τον ισχυρό σύμμαχο που περίμενε, ο οποίος θα το έβγαζε από τη δύσκολη θέση της απομόνωσης. Η Αίγυπτος από την άλλη κρατάει μία ισορροπία στις σχέσεις της με τη Ρωσία και τις ΗΠΑ, υποστηρίζοντας ταυτόχρονα το καθεστώς του Άσαντ.⁴⁵ Ο ρόλος που φαίνεται να έχει αναλάβει η Αίγυπτος είναι του ειρηνοποιού, κρατώντας έτσι μία μετριοπαθή στάση. Η περίπτωση της Σαουδικής Αραβίας είναι λίγο διαφορετική, αφού δεν

⁴⁴ NY Times, Iran Out to Remake Mideast With Arab Enforcer: Hezbollah, <https://www.nytimes.com/2017/08/27/world/middleeast/hezbollah-iran-syria-israel-lebanon.html>, ημ. ανάκτησης: 10 Φεβ 18.

⁴⁵ Oren Kessler, Foreign Affairs, Egypt Picks Sides in the Syrian War, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>, ημ. ανάκτησης: 10 Φεβ 18.

υποστηρίζει την παραμονή του Άσαντ στην εξουσία⁴⁶ και βρίσκεται σε σύγκρουση με το Ιράν, λέγοντας ότι υποστηρίζει τους αντάρτες Χούτι στην Υεμένη.⁴⁷ Ταυτόχρονα όμως αναπτύσσει πελατειακές σχέσεις με τη Ρωσία, η οποία επιθυμεί να αξιοποιήσει την ισχυρή θέση της Σαουδικής Αραβίας στη Μέση Ανατολή, για να προωθήσει τα συμφέροντα της.⁴⁸

Το Ισραήλ απ' ό,τι διαφαίνεται βρίσκεται σε πολύ δύσκολη θέση, αφού ο ισχυρότερος σύμμαχος του, οι ΗΠΑ, αδυνατούν να πάρουν τα ηνία της περιοχής και να υποστηρίξουν τα συμφέροντα του. Παρόλα αυτά λειτουργώντας ως ορθολογικός «παίκτης» σε έναν πολυπολικό κόσμο, είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί την αντιπαράθεση των ΗΠΑ με τη Ρωσία, προς όφελος του. Αναγνωρίζοντας τη δυσκολία των ΗΠΑ να βρει συμμάχους στην περιοχή, επιζητεί τα ανάλογα ανταλλάγματα για να προσφέρει τις υπηρεσίες του σε αυτήν. Σύμφωνα με τον γράφοντα σε αυτό το πλαίσιο κινήθηκε η αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ από τις ΗΠΑ, η οποία αν και δεν είναι ξεκάθαρη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, δημιουργεί τετελεσμένο και ανοίγει το δρόμο για συζητήσεις προσάρτησης εδαφών, όπως ανέφερε ο ίδιος ο πρόεδρος του Ισραήλ.⁴⁹

4.2 Η περίπτωση της Τουρκίας

Η Τουρκία έχει τα χαρακτηριστικά ενός ορθολογικού κράτους, το οποίο διέγινε τη δομική αλλαγή του διεθνούς συστήματος και έθεσε νέους στόχους για την επιβίωση του σε αυτό. Ταυτόχρονα όμως στην προσπάθεια της να επιτύχει τους στόχους της, κινείται στην «κόψη του ξυραφιού», αλλάζοντας

⁴⁶ Reuters, Saudi Arabia still sees no role for Assad in Syrian transition, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-saudi/saudi-arabia-still-sees-no-role-for-assad-in-syrian-transition-idUSKBN1AM0SD>, ημ. ανάκτησης: 15 Φεβ 18.

⁴⁷ The Guardian, Saudi Arabia and Iran's rivalry is key to the Middle East in 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/04/2018-saudi-arabia-iran-rivalry-key-middle-east-year-ahead>, ημ. ανάκτησης: 15 Φεβ 18.

⁴⁸ Για τις αναπτυσσόμενες σχέσεις Ρωσίας – Σαουδικής Αραβίας βλέπε *Μαριαλένα Καλαμπόκα*, Η αμφιλεγόμενη συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Σαουδικής Αραβίας, Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας & Νοτιοανατολικής Ευρώπης (TO.P.E.NE) του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων (Ι.ΔΙ.Σ), http://ceregreece.blogspot.gr/2017/12/blog-post_34.html, ημ. ανάκτησης: 15 Φεβ 18.

⁴⁹ Pronews, Ισραήλ: Μ. Νετανιάχου και Ν. Τραμπ συζητούν για την προσάρτηση νέων εδαφών στη Δυτική Όχθη, <http://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/enoples-sygkroyseis/666976-istrail-m-netaniahou-kai-n-tramp-syzitoy-n-gia-tin>, ημ. ανάκτησης: 16 Φεβ 18.

συμμαχίες κατά το δοκούν, ανάλογα ποιος εξυπηρετεί καλύτερα κάθε φορά τα συμφέροντα της. Αυτή η στρατηγική ενδέχεται να ξυπνήσει στο μέλλον εξισοροπητικές αντιδράσεις από άλλες δυνάμεις της περιοχής, εάν διαγνώσουν ότι θίγονται τα συμφέροντα τους από τις κινήσεις της Τουρκίας. Το σημαντικότερο όλων, άσχετα με την τελική έκβαση της ασταθούς της εξωτερικής πολιτικής είναι ότι έθεσε συγκεκριμένους στόχους τους οποίους ακολουθεί εδώ και 16 χρόνια, μετά την αναρρίχηση του κόμματος ΑΚΡ (κόμμα δικαιοσύνης και ανάπτυξης) στην κυβέρνηση της Τουρκίας στις εκλογές του 2002⁵⁰ και κύριους οραματιστές τον Νταβούτογλου, τον Γκιούλ και τον Ερντογάν⁵¹. Ο κύριος πολιτικός στόχος της Τουρκίας είναι να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη⁵², τον οποίο ανήγαγε σε εθνικό συμφέρον επιβίωσης και τον συνέδεσε με την Οθωμανική αυτοκρατορία.

*«Η Τουρκία δεν είναι οποιοδήποτε εθνοκράτος που προέκυψε εξαιτίας συγκυριακών περιστάσεων. Αντιθέτως είναι έργο μίας ιστορικής κληρονομιάς, η οποία προέκυψε από ένα ιδιαίτερα μακροχρόνιο αγώνα - διήρησε αιώνες - με τον κυρίαρχο πολιτισμό, ο οποίος συνέστησε το διεθνές σύστημα».*⁵³

Τον στόχο αυτό τον συνέδεσε ο Νταβούτογλου με τρεις γεωπολιτικές ζώνες στις οποίες θα πρέπει να αναλάβει ενεργό ρόλο η Τουρκία, χωρίς να γίνει δέσμια του status quo σε αυτές.⁵⁴ Οι τρεις αυτές ζώνες οι οποίες πρέπει να γίνουν η βάση της στρατηγικής της Τουρκίας είναι η εγγύς χερσαία περιοχή (Βαλκάνια - Μέση Ανατολή – Καύκασος), η εγγύτερη θαλάσσια περιοχή (Εύξεινος Πόντος - Αδριατική - Ανατολική Μεσόγειος - Ερυθρά Θάλασσα - Περσικός Κόλπος - Κασπία Θάλασσα) και η εγγύτερη προς την Τουρκία ηπειρωτική περιοχή (Ευρώπη - Βόρεια Αφρική - Νότια Ασία - Κεντρική και Ανατολική Ασία).

⁵⁰ Καλεντερίδης, Σάββας, *Η Τουρκία σε Κρίσιμο Σταυροδρόμι, Από τον Κεμαλισμό στο Μετριοπαθές Ισλάμ στο Κουσκουβέλης, Ι. Ηλίας, Λίτσας, Ν. Σπυρίδων, Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σ.176-181.

⁵¹ Μάζης, Θ. Ιωάννης, *Νταβουτογλιανή Προσέγγιση και Γεωπολιτική ανάλυση στο Κουσκουβέλης, Ι. Ηλίας, Λίτσας, Ν. Σπυρίδων, Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013, σ.54.

⁵² Ευαγόρου, Λ. Ευαγόρας, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως Σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ.64.

⁵³ Νταβούτογλου, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010, σ.118.

⁵⁴ Στο ίδιο, σ.83,193.

Για να πετύχει τον στόχο της έπρεπε επιπλέον να καθορίσει τα μέσα (συντελεστές ισχύος) που θα χρησιμοποιήσει, τα οποία απαριθμεί ο Νταβούτογλου:

«...η Τουρκία οφείλει να επαναπροσδιορίσει τη διεθνή θέση της και με αφετηρία αυτή να συντονίσει εκ νέου τις πολιτισμικές, γεωγραφικές, οικονομικές, πολιτικές και στρατηγικές παραμέτρους»⁵⁵.

Η απομάκρυνση του Νταβούτογλου και η στροφή της Τουρκίας στον αυταρχισμό, απλά επιτάχυνε την εφαρμογή της προαναφερόμενης στρατηγικής, αλλάζοντας τον συνδυασμό των μέσων που χρησιμοποιεί. Αυτή η μεταστροφή μπορεί να είναι ασταθής και ενδεχομένως επικίνδυνη αλλά επί του παρόντος της προσφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα.

Έχοντας λοιπόν η Τουρκία μία ολοκληρωμένη υψηλή στρατηγική και διαγιγνώσκοντας την έλλειψη αποφασιστικότητας των Ηνωμένων Πολιτειών και την αδυναμία τους να εξυπηρετήσουν πλέον τα συμφέροντα τους, προχώρησε σε επανακαθορισμό των συμμαχιών της και αντέστρεψε τις αρχικά κακές σχέσεις με τη Ρωσία. Η Τουρκία ανέκαθεν επιθυμούσε την απομάκρυνση του Κουρδικού στοιχείου από τα Νότια σύνορα της, όμως η υποστήριξη που παρείχαν οι ΗΠΑ στους Κούρδους, για να έχουν λόγο στις επαύριον τις λήξεις του πολέμου στη Συρία συζητήσεις, την έφερε από την άλλη μεριά του τραπέζιού, στο πλευρό της Ρωσίας. Οι εξελίξεις φαίνεται ότι επί του παρόντος την ωφέλησαν, αφού εκτελεί επιχειρήσεις κατά του Κουρδικού θύλακα στη Συρία, χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις από τη διεθνή κοινότητα. Ταυτόχρονα όμως δεν διακόπτει τις συζητήσεις με τις ΗΠΑ, μετά και την επίσκεψη του υπουργού εξωτερικών των ΗΠΑ στην Τουρκία στις 15 και 16 Φεβρουαρίου 2018. Δεν είναι λοιπόν απίθανο να παρατηρήσουμε εκ νέου στο μέλλον επαναπροσέγγιση των συμφερόντων της Τουρκίας με αυτά των ΗΠΑ, στη βάση πελατειακών σχέσεων και να χρησιμοποιηθεί η Τουρκία ως ενδιάμεσος (των ΗΠΑ) στις συζητήσεις του νέου καθεστώτος στη Συρία, αντί για τους Κούρδους. Αναμφίβολα, η Τουρκία και το Ισραήλ, θα μπορούσαν να αναλάβουν τον ρόλο των δύο εξισοροποιητικών δυνάμεων στη Μέση Ανατολή, εξυπηρετώντας τα συμφέροντα των ΗΠΑ, έναντι της Ρωσίας και του Ιράν.

⁵⁵ Στο ίδιο, σ.130.

Στην πλευρά του Αιγαίου και της Κυπριακής ΑΟΖ θα πρέπει να αναμένεται αντίστοιχη πολιτική εκβιασμού καταστάσεων από την Τουρκία, προσπαθώντας μέσα από τη δημιουργία τετελεσμένων να μπει σε μία συζήτηση ανταλλαγμάτων. Στην περίπτωση του Αιγαίου πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η σύγκρουση συμφερόντων με άλλες Μεγάλες Δυνάμεις και οικονομικά συμφέροντα είναι αρκετά μικρότερη, απ' ό,τι είναι στην περίπτωση της Συρίας και της Κύπρου, όπου στην ΑΟΖ της δεύτερης έχουν ανακαλυφθεί πλούσια κοιτάσματα φυσικού αερίου. Αυτή η παράμετρος είναι ίσως η πιο σημαντική που πρέπει να λάβει υπόψη της η Ελλάδα, κατά τη χάραξη της στρατηγικής της, αφού εάν η Τουρκία κερδίσει τη νομιμοποίηση των στόχων της στο Αιγαίο, όπως φαίνεται ότι συνέβη στην περίπτωση της Συρίας, πρέπει να αναμένεται ένα δύσκολο μέλλον.

4.3 Η Στρατηγική της Ελλάδας

Από την ανάλυση που προηγήθηκε, μπορούμε να εξάγουμε εκείνα τα στοιχεία που δύναται να αναχθούν σε ευκαιρίες και απειλές για την αυτονομία και κυριαρχία του ελληνικού κράτους. Αν παράλληλα τεθούν σε αυτά οι εθνικοί στόχοι από την πολιτική ηγεσία και αναγνωριστούν οι διαθέσιμοι συντελεστές ισχύος, μπορεί να χαραχτεί μία αξιόπιστη εθνική στρατηγική.

Σε ένα λιγότερο αυστηρά δομημένο πολυπολικό σύστημα, οι ευκαιρίες που δίνονται σε ένα μικρό κράτος όπως η Ελλάδα, συνοψίζονται στην ευελιξία κινήσεων.⁵⁶ Με δεδομένη την απορρύθμιση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας, λόγω κυρίως της στάσης των ΗΠΑ και της έλευσης στο προσκήνιο νέων δυνάμεων, δίνεται η δυνατότητα στα μικρά κράτη να ανανεώνουν τις συμμαχίες τους και τους όρους αυτών στη βάση πελατειακών σχέσεων και ανταλλαγμάτων. Στο πλαίσιο αυτό των συμμαχιών δεν μπορεί επί του παρόντος να συμπεριληφθεί η συμμετοχή της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, αφού η απουσία κοινών δράσεων σε θέματα υψηλής πολιτικής (διπλωματία και αμυντική/στρατιωτική πολιτική), πλην της οικονομικής ολοκλήρωσης που εν μέρη έχει επιτευχθεί, οδηγεί το σύνολο του

⁵⁶ Mearsheimer, John, *ό.π.*, σελ. 662-663.

«οικοδομήματος» σε αστάθεια και ανάπτυξη ευρωσκεπτικιστικών συμπεριφορών, ιδιαίτερα σε ένα περιβάλλον ανισοκατανομής ισχύος, όπως είναι αυτό του πολυπολικού συστήματος.

Όμως αυτό το χαρακτηριστικό που είναι ευκαιρία για την Ελλάδα, είναι ταυτόχρονα και απειλή, αφού την ελευθερία ελιγμών προς επίτευξη ιδίων συμφερόντων την αξιοποιούν και τα υπόλοιπα κράτη της περιοχής, όπως η Τουρκία. Η Τουρκία, λόγω των στόχων που έχει θέσει και της ανατροπής του υπάρχοντος status quo που επιθυμεί, μπορεί να θεωρηθεί ο κυριότερος ανταγωνιστής της Ελλάδας και η κυριότερη απειλή για την εθνική της ασφάλεια. Βέβαια η απειλή από την Τουρκία είναι σαφώς καθορισμένη και καταγεγραμμένη από την πολιτική της ηγεσία, γεγονός που διευκολύνει την επιλογή κατάλληλης στρατηγικής από την Ελλάδα.

«Οι πολιτικές της Τουρκίας για την Κύπρο και το Αιγαίο πρέπει να επανεξεταστούν ακόμη στο πλαίσιο της συγκυρίας του Ψυχρού πολέμου. Μία Τουρκία που έχει αποκλειστεί από το Αιγαίο και έχει περικυκλωθεί στα νότια από τη "Ρωμαϊκή Διοίκηση της νότιας Κύπρου" σημαίνει ότι τα περιθώρια της να κάνει ένα άνοιγμα στον κόσμο έχουν περιοριστεί»⁵⁷

Στο πλαίσιο της γενικότερης αναθεώρησης του status quo που επιθυμεί η Τουρκία και ανάδειξης της σε περιφερειακή δύναμη, ανήκει η παρέμβαση της στα Βαλκάνια, μέσω διπλωματικών και οικονομικών «οδών» και η εμπλοκή της στη Μέση Ανατολή, στην οποία διακυβεύονται κρίσιμα κυριαρχικά της δικαιώματα εξαιτίας του κουρδικού στοιχείου.

Εκτός όμως από την υπαρκτή απειλή της Τουρκίας, υπάρχουν και οι δυνητικές απειλές που προέρχονται από τα κράτη στα Βόρεια σύνορα μας, τα οποία αν και δεν επηρεάζουν άμεσα την εθνική μας κυριαρχία, μπορούν εύκολα να ενταχθούν στο πλευρό της Τουρκίας αν απομονωθούν από την ελληνική στρατηγική. Τέλος στα ανωτέρω που αφορούν τις ευκαιρίες και απειλές του διεθνούς συστήματος πρέπει να προστεθεί και ο περιορισμός που εντοπίζεται σε έναν σαφώς δυτικό προσανατολισμό, μέσα από τη συμμετοχή μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο NATO, άσχετα με τις δυνατότητες ελιγμού που υπάρχουν εντός αυτών των οργανισμών.

⁵⁷ Νταβούτογλου, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, ό.π., σ.267.

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω και έχοντας ως γνώμονα τους διαθέσιμους συντελεστές ισχύος, μερικοί εκ των οποίων (οικονομική, βιομηχανική και τεχνολογική ανάπτυξη, κοινωνική συνοχή, στρατος) επηρεάστηκαν από την κρίση του 2008, ενώ άλλοι βρίσκονται φυσιολογικά σε υστέρηση (έκταση, πληθυσμός) σε σύγκριση με τους αντίστοιχους του ανταγωνιστή (Τουρκία), οι στόχοι της Ελλάδας πρέπει να ακολουθούν την ανάλογη ισορροπία. Αυτή η ισορροπία μεταξύ στόχων και μέσων για την περίπτωση της Ελλάδας, αποσαφηνίζεται στη διατήρηση του status quo. Έχοντας αυτό σαν δεδομένο το μόνο που έχει να κάνει η υψηλή στρατηγική της Ελλάδας είναι να ακυρώσει την στρατηγική του αντιπάλου (η οποία είναι ήδη γνωστή), με ορθή χρησιμοποίηση των ελάχιστων διαθέσιμων μέσων και χωρίς να γίνεται κατασπατάληση πόρων. Στον αντίποδα της υψηλής στρατηγικής πρέπει να συνακολουθήσει η στρατιωτική στρατηγική με βάση τις αρχές που χρησιμοποιήθηκαν από τον Περικλή κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο⁵⁸:

1. Εξισορρόπηση της ισχύος του αντιπάλου. Η εξισορρόπηση γίνεται είτε με χρήση ιδίων δυνατοτήτων (εσωτερική εξισορρόπηση), είτε με χρησιμοποίηση της ισχύος άλλων κρατών μέσω συμμαχιών (εξωτερική εξισορρόπηση). Στο πλαίσιο της εσωτερικής εξισορρόπησης πρέπει να επικεντρωθούμε στην ανανέωση των στρατιωτικών συντελεστών ισχύος και στην εκμετάλλευση του διαθέσιμου ανθρώπινου δυναμικού, μέσω της στοχευμένης επανεκπαίδευσης αυτού. Ταυτόχρονα θα πρέπει να αναθεωρηθεί η συμμετοχή σε αποστολές άλλων οργανισμών ή κρατών που όπως αναφέρθηκε παραπάνω δεν αναμένεται να προσφέρουν καμία υποστήριξη, εάν δεν συνδέονται άμεσα με την εξυπηρέτηση εθνικών συμφερόντων. Αναφορικά με την εξωτερική εξισορρόπηση πρέπει να επιδιωχθούν νέες συμμαχίες είτε στα Βαλκάνια, είτε στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο, που όμως δεν θα περιορίζονται σε συζητήσεις αλλά θα οδηγούν σε ουσιαστικά σχετικά κέρδη και συμφωνίες αύξησης των συντελεστών ισχύος.

2. Εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδας και μείωση των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων του αντιπάλου. Το πλεονέκτημα της Ελλάδας εντοπίζεται στο γεγονός ότι τα σημεία ενδιαφέροντος του αντιπάλου

⁵⁸ Ο.π. Α. Πλατιάς, σελ. 100

είναι ως επί το πλείστον νησιά (πλην της περιοχής του Έβρου), επομένως μία ενέργεια εναντίων αυτών θα είναι περιορισμένη σε μέγεθος και συνεπώς εύκολα αναστρέψιμη, εφόσον βέβαια αναληφθούν άμεσες ενέργειες εντός μερικών ωρών. Ουσιαστικό όμως για αυτό είναι η αυξημένη πληροφόρηση και η επιτήρηση του αντιπάλου και των νησιών, όχι με χρήση πλωτών μέσων (κατασπατάληση πόρων) αλλά με χαμηλού κόστους μη επανδρωμένα αεροσκάφη και εγκατεστημένα συστήματα επιτήρησης. Επιπλέον η παρουσία πλωτών μέσων στην περιοχή ενδιαφέροντος εκτός από την προκαλούμενη κατασπατάληση πόρων, οδηγεί σε ενδεχόμενες επικίνδυνες πρακτικές από τον αντίπαλο, ο οποίος μη έχοντας τίποτα να χάσει, ευελπιστεί σε κατευναστική αντιμετώπιση και μακροπρόθεσμα σε νομιμοποίηση της πρακτικής του. Σε ενδεχόμενο λοιπόν τέτοιο επεισόδιο δεν θα πρέπει με κανένα τρόπο να ακολουθείται κατευναστική στάση και υποχώρηση.

Αντίστοιχα το πλεονέκτημα του αντιπάλου είναι η εγγύτητα του με τις περιοχές ενδιαφέροντος του. Συνεπώς για να αρθεί το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού στη δυσάρεστη περίπτωση επιθετικής ενέργειας και λόγω της μεγάλης αποστάσεως από την ηπειρωτική χώρα, θα πρέπει να υπάρχουν αυξημένες δυνατότητες ταχείας αντίδρασης με μικρές ευέλικτες μονάδες εγκατεστημένες σε όσο το δυνατό μεγαλύτερη γεωγραφική περιοχή.

3. Αποτροπή του αντιπάλου μέσω άρνησης της επιτυχίας του και επιδέξιας χρήσης αντιποίνων. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι η άρνηση έχει να κάνει με το να εμποδιστεί ο αντίπαλος να αποκομίσει κέρδη και δεν έχει καμία σχέση με την άμυνα, η οποία αποσκοπεί στο να εμποδίσει τη ζημιά που προκάλεσε συγκεκριμένη ενέργεια του αντιπάλου.⁵⁹ Η στρατηγική του αντιπάλου όπως αναφέρθηκε παραπάνω έχει να κάνει με τη σταδιακή απόκτηση σχετικών κερδών που θα οδηγήσουν τελικά στη διεθνή νομιμοποίηση της πρακτικής του, και θα τα χρησιμοποιήσει σε ανταλλακτική βάση με άλλες Μεγάλες Δυνάμεις. Εάν λοιπόν ο αντίπαλος που ήδη κινείται στην «κόψη του ξυραφιού» με τις Μεγάλες Δυνάμεις και θέλει να επιταχύνει τη δημιουργία τετελεσμένων, δεν βρίσκει στις περιοχές ενδιαφέροντος φίλια μέσα (στο βαθμό που αυτός θα επιθυμούσε) για να τα εκμεταλλευτεί σε ευκαιριακά μικρής έκτασης επεισόδια, αλλά αντιμετωπίζεται με ψυχραιμία, ο χρόνος θα κυλάει σε βάρος του. Βέβαια,

⁵⁹ Πλατιάς, Αθανάσιος, ό.π., σελ. 100.

αυτή η στρατηγική έχει ως προϋπόθεση, για να μην οδηγηθεί στο άλλο άκρο της παθητικότητας, να γίνει σύνδεση της επιθετικής συμπεριφοράς του αντιπάλου με κλιμακούμενα αντίποινα τα οποία θα είναι γνωστά σε αυτόν και θα οδηγούν σταδιακά σε απονομιμοποίηση και κατάρρευση της στρατηγικής του. Αυτά τα κλιμακούμενα αντίποινα μπορεί να ξεκινάνε από δέσμευση περιοχών άνευ στρατευμάτων και να καταλήγουν σε δημιουργία τετελεσμένου. Εάν όμως τα αντίποινα δεν είναι γνωστά στον αντίπαλο, δημιουργείται σε αυτόν δίλημμα ασφάλειας και πιθανόν να ακολουθήσουν εξισορροπητικές ενέργειες.

4. Υπονόμευση της διεθνούς βάσης ισχύος του αντιπάλου. Αυτό επιτυγχάνεται εάν από τις ενέργειες του αντιπάλου θίγονται και τα συμφέροντα άλλων κρατών, όπως συνέβη με το μεταναστευτικό ζήτημα. Αν λοιπόν στην περίπτωση του Αιγαίου και της Νοτιοανατολικής Μεσογείου επιδιωχθεί αναγωγή του δημιουργούμενου προβλήματος, από το εθνικό στο διεθνές επίπεδο, τότε θα μπορούσαν να δημιουργηθούν οφέλη και απονομιμοποίηση της στρατηγικής του αντιπάλου. Αυτή η αναγωγή στο διεθνές επίπεδο πρέπει να γίνει όχι σε επίπεδο διεθνών οργανισμών και με γνώμονα το δίκαιο, αλλά σε επίπεδο σύγκρουσης των επιδιωκόμενων συμφερόντων του αντιπάλου με τα συμφέροντα άλλων κρατών στην περιοχή.

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η αποτυχημένη στρατηγική εξισορρόπησης δυνητικών αντιπάλων, που είχαν οι ΗΠΑ, μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, σε συνδυασμό με την ακολουθούμενη εσωστρεφή πολιτική την τελευταία δεκαετία, οδήγησε στην ανάπτυξη νέων δυνάμεων στη διεθνή σκακιέρα που επιδιώκουν να αναλάβουν ενεργό ρόλο στο αναπτυσσόμενο πολυπολικό σύστημα. Αυτή η εξέλιξη παρουσιάζει ένα πλεονέκτημα και ένα μειονέκτημα για τα υπόλοιπα κράτη, ανεξάρτητα από την πρότερη συμμετοχή τους σε συμμαχίες. Το μεν πλεονέκτημα αφορά την ευελιξία κινήσεων που τους δίνεται, να επιλέξουν εκ νέου τους συμμάχους τους ή να επαναδιαπραγματευθούν τους όρους των τρεχουσών συμμαχιών τους, με βάση την καλύτερη εξυπηρέτηση των εθνικών τους συμφερόντων. Το δε μειονέκτημα έχει να κάνει με την αύξηση των κινδύνων και την αναβίωση των διλλημάτων ασφάλειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα των παραπάνω αποτελεί η κατάσταση της Μέσης Ανατολής, όπου

η εμπλοκή της Ρωσίας στην κρίση της Συρίας και η ευελιξία της στην ανάπτυξη σχέσεων μεταξύ των κρατών της περιοχής, έχει προκαλέσει την παρέμβαση των ΗΠΑ, η οποία προσπαθεί να την εξισορροπήσει. Τα μέσα που χρησιμοποιούν οι ΗΠΑ για αυτό είναι η εσωτερική εξισορρόπηση, δηλαδή αύξηση των ιδίων συντελεστών ισχύος και η εξωτερική εξισορρόπηση, που αφορά την αναζήτηση εταίρων στη βάση πελατειακών σχέσεων. Αυτή η ανάγκη των ΗΠΑ για εξωτερική εξισορρόπηση της Ρωσίας, την οδηγεί τελικά σε παροχή ανταλλαγμάτων στους εν δυνάμει ή υπαρκτούς συμμάχους. Η περίπτωση του Ισραήλ ανήκει στην περίπτωση του υπαρκτού συμμάχου, ο οποίος φαίνεται να εκμεταλλεύεται την ανάγκη των ΗΠΑ και επιζητεί αντίστοιχα ανταλλάγματα, όπως την αναγνώριση της Ιερουσαλήμ ως πρωτεύουσα του Ισραήλ και τη νομιμοποίηση της προσάρτησης εδαφών στη Δυτική όχθη. Αντίστοιχα η Τουρκία βρίσκεται στη θέση του δυνητικού συμμάχου, αφού από νωρίς αντιλήφθηκε τη δομική αλλαγή στο διεθνές σύστημα. Η τουρκική στρατηγική κινείται στα όρια μεταξύ Ρωσίας και ΗΠΑ, αλλάζοντας συμμαχίες κατά το δοκούν και εξυπηρετώντας σταδιακά τα εθνικά της συμφέροντα, όπως αυτά καθορίστηκαν από την πολιτική της ηγεσία και μεταφράστηκαν σε συγκεκριμένη στρατηγική από τον Νταβούτογλου.

Στο ίδιο πλαίσιο της προσαρμογής στο νέο πολυπολικό σύστημα πρέπει να κινηθεί και η στρατηγική της Ελλάδας, λαμβάνοντας υπόψη το τρίπτυχο «στόχοι – μέσα – αντίπαλος». Επειδή όμως τα διαθέσιμα μέσα (συντελεστές ισχύος) τις Ελλάδας είναι λίγα και μεγάλο μέρος αυτών έχει επηρεαστεί από την οικονομική κρίση, θα πρέπει να υπάρξει ισορροπία αυτών με τους στόχους, για να αποφευχθούν δυσάρεστες εξελίξεις. Αυτή η ισορροπία μέσων και στόχων μεταφράζεται στη στρατηγική διατήρησης του status quo.

«Όταν γνωρίζεις τον εχθρό και τον εαυτό σου, μπορείς να δώσεις εκατό μάχες με ασφάλεια».⁶⁰

«Εκείνο που έχει σημασία (στον πόλεμο) είναι να επιτεθείς στην ίδια τη στρατηγική του εχθρού».⁶¹

⁶⁰ Σουν Τσου, Η Τέχνη του Πολέμου, ΜΙΝΩΑΣ, Αθήνα, 2013, σελ. 35 – 36.

⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 32.

Αν αυτή η στρατηγική ακολουθήσει και τα λόγια του Σουν Τσου, περί γνώσεως του αντιπάλου και καλύτερης στρατηγικής, μένει μόνο να καθοριστούν οι επιμέρους αρχές της, οι οποίες δεν είναι άλλες από αυτές που χρησιμοποίησε ο Περικλής κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. Έχοντας λοιπόν έναν αντίπαλο με γνωστή αναθεωρητική στρατηγική (Τουρκία), για την οποία όμως δεν έχει κερδίσει τη νομιμοποίηση της, αρκεί να γίνουν τα ακόλουθα: εξισορρόπηση της ισχύος του, εκμετάλλευση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Ελλάδας και μείωση των αντίστοιχων πλεονεκτημάτων του αντιπάλου, αποτροπή μέσω άρνησης της επιτυχίας του και επιδέξιας χρήσης αντιποίνων και τέλος υπονόμηση της διεθνούς βάσης ισχύος του. Αν ακολουθηθούν όλα αυτά και με δεδομένο τις εξισοροποιητικές αντιδράσεις που «ξυπνάει» η στάση της Τουρκίας στις Μεγάλες Δυνάμεις του συστήματος, αργά ή γρήγορα θα βρεθεί σε αχαρτογράφητα ύδατα με απρόβλεπτες συνέπειες.

«Γιατί το αποκορύφωμα της στρατηγικής ικανότητας δεν είναι να δώσεις εκατό μάχες και να κερδίσεις και τις εκατό. Αποκορύφωμα είναι να υποτάξεις τον εχθρό χωρίς να δώσεις ούτε μάχη».⁶²

⁶² Στο ίδιο, σελ. 31.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική και ελληνόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία

Αρβανιτόπουλος, Κωνσταντίνος, Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Ευρωατλαντικές Σχέσεις*, Ποιότητα, Αθήνα, 2009.

Ευαγόρου, Λ. Ευαγόρας, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις από το 1923 έως Σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Θεωρία Διεθνούς και Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης*, Ποιότητα, Αθήνα, 1999.

Ήφαιστος, Παναγιώτης, *Διπλωματία και Στρατηγική των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2000.

Καλεντερίδης, Σάββας, *Η Τουρκία σε Κρίσιμο Σταυροδρόμι, Από τον Κεμαλισμό στο Μετριοπαθές Ισλάμ* στο Κουσκουβέλης, Ι. Ηλίας, Λίτσας, Ν. Σπυρίδων, *Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013.

Κολιόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η στρατηγική σκέψη από την αρχαιότητα έως σήμερα*, Ποιότητα, Αθήνα, 2008.

Κουσκουβέλης, Ηλίας, *Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική*, Ποιότητα, Αθήνα, 2007.

Κουσκουβέλης, Ηλίας, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Μάζης, Θ.Ιωάννης, *Νταβουτογλιανή Προσέγγιση και Γεωπολιτική ανάλυση στο Κουσκουβέλης, Ι. Ηλίας, Λίτσας, Ν. Σπυρίδων, Το Στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Ποιότητα, Αθήνα, 2013.

Νταβούτογλου, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος, Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*, Ποιότητα, Αθήνα, 2010.

Πλατιάς, Αθανάσιος, *Διεθνείς σχέσεις και στρατηγική στον Θουκυδίδη*, Εστία, Αθήνα, 2010.

Σουν Τσου, *Η Τέχνη του Πολέμου*, Μίνωας, Αθήνα, 2013.

Mearsheimer, John, *Η Τραγωδία της Πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Ποιότητα, Αθήνα, 2011.

Waltz, N. Kenneth, *Θεωρία διεθνούς πολιτικής*, Ποιότητα, Αθήνα, 2011.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία και αρθρογραφία

Morgenthau, Hans, *Politics among nations*, Knopf, N.Y, 1978.

Ιστοσελίδες

The White House, <https://www.whitehouse.gov/briefings-statements/statement-president-trump-jerusalem/>.

National Security Strategy Archive, <http://nssarchive.us/>.

Reuters, Russia establishing permanent presence at its Syrian bases, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-bases/russia-establishing-permanent-presence-at-its-syrian-bases-ria-idUSKBN1EK0HD>.

NY Times, Iran Out to Remake Mideast With Arab Enforcer: Hezbollah, <https://www.nytimes.com/2017/08/27/world/middleeast/hezbollah-iran-syria-israel-lebanon.html>.

Oren Kessler, Foreign Affairs, Egypt Picks Sides in the Syrian War, <https://www.foreignaffairs.com/articles/syria/2017-02-12/egypt-picks-sides-syrian-war>.

Reuters, Saudi Arabia still sees no role for Assad in Syrian transition, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-saudi/saudi-arabia-still-sees-no-role-for-assad-in-syrian-transition-idUSKBN1AM0SD>.

The Guardian, Saudi Arabia and Iran's rivalry is key to the Middle East in 2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/jan/04/2018-saudi-arabia-iran-rivalry-key-middle-east-year-ahead>.

Μαριαλένα Καλαμπόκα, Η αμφιλεγόμενη συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Σαουδικής Αραβίας, Τομέας Ρωσίας, Ευρασίας & Νοτιοανατολικής Ευρώπης (TO.P.E.NE) του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων (Ι.ΔΙ.Σ), http://ceregreece.blogspot.gr/2017/12/blog-post_34.html.

Pronews, Ισραήλ: Μ. Νετανιάχου και Ν. Τραμπ συζητούν για την προσάρτηση νέων εδαφών στη Δυτική Όχθη, http://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/enoples-sygkroyseis/666976_istrail-m-netaniahoy-kai-n-tramp-syzitoyn-gia-tin.